

Op weg naar maatwerk

Beste lezer,

Af en toe denk ik met nostalgie terug aan de basisschool. Dagenlang zat ik, omringd door mijn vriendjes en vriendinnetjes, in de klas te leren. Aan het begin van elke week kregen we te horen wat wij moesten doen. Vervolgens mochten wijzelf bepalen wanneer wij aan onze opdrachten werkten. Als we extra hulp nodig hadden liepen we even naar de meester, maar het gebeurde ook dat wij onze weektaak al op woensdagmiddag af hadden. Op die momenten kregen wij juist extra opdrachten of mochten we iets leuks doen. Zo leerde ik bijvoorbeeld alvast wat woorden Engels en ook mijn schaakkunsten stammen uit die tijd. Door de manier waarop dit werd georganiseerd, was de stof zelden te moeilijk, en werden ik en mijn klasgenootjes constant uitgedaagd en verveelden we ons bijna nooit. Wanneer ik het geluk had iets extra's te doen, had ik het idee dat ik beloond werd voor mijn inspanningen. Dit motiveerde mij alleen maar meer om harder te werken.

Als ik nu naar school ga, merk ik echter dat er weinig is overgebleven van deze vrijheid. Elke dag volg ik dezelfde vakken, op hetzelfde niveau, in hetzelfde tempo. Ruimte om me te verdiepen in dingen die ik interessant vind is er eigenlijk niet. Hierdoor ga ik, maar ook veel van mijn medescholieren met minder plezier naar school. Het LAKS vindt dit zeer kwalijk en vindt dat hier iets aan gedaan moet worden. Het kan toch niet zo zijn dat het onderwijs steeds saaier wordt naarmate je ouder wordt?

Gelukkig zijn er al jarenlang mensen bezig dit probleem te doorbreken. Eén van de manieren waarop dit gerealiseerd kan worden, is door meer maatwerk te bieden in het voortgezet onderwijs. Het uitgangspunt hiervoor is scholieren leertrajecten te laten volgen die zijn gericht op hun individuele behoeftes. Het LAKS is een groot voorstander van deze ontwikkeling. Immers, als je wilt dat iedere scholier zich maximaal ontplooit, moet je het onderwijs toespitsen op de scholier zelf. Hierdoor worden scholieren meer uitgedaagd op die onderdelen waar zij goed in zijn en krijgen zij juist extra hulp waar zij waar nodig. De grote vraag blijft echter 'hoe ver moet je gaan in het aanbieden van maatwerktrajecten en hoe moet je dat organiseren?'

Er zijn inmiddels meerdere plannen en ideeën de revue gepasseerd. De VO-raad kwam met haar visie op maatwerk; zo werd er in de Tweede Kamer een motie aangenomen het maatwerkdiploma mogelijk te maken. Dit diploma bestaat uit een deel A waarin staat aangegeven op welk niveau je een vak hebt afgerond en een deel B waarin is beschreven wat je naast het reguliere onderwijsprogramma hebt gedaan. Het LAKS bleef echter een tijdje achter met een officiële reactie, maar als je denkt dat wij al die tijd stil hebben gezeten, dan heb je het goed mis. Wij zijn namelijk vanaf dag één in gesprek geweest met onze achterban over maatwerk. De maatwerkdiscussie is namelijk van iedereen in het onderwijs, dus ook van de scholieren zelf.

Voor je ligt het Maatwerk visiedocument van het LAKS. In dit document doen wij aanbevelingen over maatwerk vanuit een scholierenperspectief.

Namens het bestuur 2015-2016,

Andrej Josic

Voorzitter LAKS

Waarom nu dit document?

Recent laaide de discussie over maatwerk in het onderwijs weer op toen verschillende (onderwijs) partijen stelden dat het onderwijs niet goed genoeg aansluit op de (toekomstige) arbeidsmarkt, scholieren en maatschappij. Het huidige systeem is te stroef, waardoor scholieren niet worden uitgedaagd en soms gedemotiveerd raken. Sommige scholieren zijn nou eenmaal beter in het ene vak dan in het andere; ze worden niet optimaal uitgedaagd doordat zij instromen op het niveau van de slechtste vakken. De zogenaamde eenzijdig cognitief begaafden¹. Hierdoor gaat er veel talent verloren. Een veel gehoord voorbeeld is de dyslectische havoscholier die zeer goed is in wiskunde en natuurkunde, maar deze vakken niet op vwo niveau mag doen omdat hij te slecht is in talen. Om deze problemen te tackelen, is er onder andere een harde roep om meer maatwerk in het onderwijs ontstaan.

Dit is echter niet zo makkelijk te realiseren als het lijkt. Net als bij ieder complex vraagstuk, roept de vraag 'in hoeverre moeten wij maatwerk binnen het onderwijs bieden?' zeer diverse reacties op. Talloze vragen dienen beantwoord te worden. Moet een school bijvoorbeeld scholieren de mogelijkheid geven vakken op een hoger niveau te halen? En wat zijn de verdere consequenties voor de aansluiting met het vervolgonderwijs? Hoe breed moet het onderwijsaanbod van een school zijn? Daarnaast komen ook vragen over de organiseerbaarheid en waarborging van de kwaliteit van het onderwijs veel aan bod.

LAKS constateert echter dat er tot nu toe één belangrijke vraag te weinig is gesteld: wat willen scholieren eigenlijk als het om maatwerk gaat? Als scholierenvertegenwoordigers hebben wij ons hier enorm over verwonderd. Scholieren zijn immers de doelgroep waar het allemaal om draait. Daarom besloten wij een poging te doen deze belangrijke vraag te beantwoorden. Door veelvuldig met scholieren in gesprek te gaan, hebben wij een beeld gekregen van hun wensen en opvattingen. Op basis van de input die wij afgelopen periode ontvingen, doen wij suggesties voor een onderwijsstelsel waarbinnen scholieren hun talenten zo goed mogelijk kunnen ontplooiën te realiseren. We hebben hierbij gezocht naar de meest ideale balans tussen individuele talentontplooiing en kwalitatief goed onderwijs. Op die manier willen wij onze bijdrage leveren aan de discussie en er tegelijkertijd voor zorgen dat de discussie niet over maar vooral *met* scholieren wordt gevoerd.

Voordat we beginnen, is het belangrijk dat we eerst duidelijk uitleggen waar we het over hebben. Laten we beginnen met de vraag "wat is maatwerk?" Tijdens de gesprekken die wij voerden hebben we het uitgangspunt genomen dat maatwerk méér is dan vakken op verschillende niveaus volgen. Zoals de Onderwijsraad terecht opmerkt, is maatwerk een "brede, overkoepelende term die verwijst naar tal van manieren om het onderwijsaanbod beter aan te laten sluiten op de behoefte van scholieren".² Een lastig aspect van deze kwestie is dat het onduidelijk is in hoeverre deze doelstelling moet worden doorgevoerd. Er zijn bijvoorbeeld mensen die stellen dat er binnen het huidige systeem al voldoende ruimte bestaat voor maatwerk doordat scholieren grotendeels vakken kunnen kiezen die zij leuk vinden. Andere stellen dat dit nog lang niet genoeg is, omdat hierbij geen recht wordt gedaan aan de individuele behoeftes van scholieren doordat scholieren nog steeds worden ingedeeld op bijvoorbeeld niveau of leeftijd.

De diversiteit van de doelgroep maakt het daarbij extra lastig om de kaders te bepalen waarbinnen maatwerk wordt geboden. Een scholier met bijvoorbeeld dyslexie heeft behoefte aan een ander soort maatwerktraject dan een scholier die topsport bedrijft. Daarnaast is het overgrote deel van de scholieren

---

¹ Volgens de brief *Flexibilisering in het voortgezet onderwijs* van OCW ging dit in het examenjaar om 10.088 Examenkandidaten.

² Zie rapport 'maatwerk binnen wettelijke kaders:eindtoets als ijkpunt voor het funderend onderwijs

beter in het ene vakdomein dan het andere. Ook deze scholieren hebben behoefte aan een ander leertraject dan hun klasgenootjes.

Leeswijzer

Allereerst bespreken wij de mogelijkheden die er nu zijn om onderwijs op maat aan te bieden. Vervolgens geven wij aan hoe scholieren denken over het volgen van vakken op verschillende niveaus of in verschillende tempo's. Omdat maatwerk meer is dan differentiëren op niveau, bespreken wij vervolgens wat er –volgens onze achterban- nodig is voor een brede talentontwikkeling. Wij sluiten dit document af met een aantal concrete aanbevelingen die er voor kunnen zorgen dat scholieren zich optimaal kunnen ontwikkelen.

Wat mag er al?

Eén van de dingen die wij ontdekten tijdens de talloze gesprekken, is dat er al erg veel mogelijk is. Omdat deze mogelijkheden lang niet altijd benut worden, bespreken wij hieronder de mogelijkheden voor maatwerk die wij het meest gehoord hebben. Het is enigszins omslachtig een pleidooi te houden voor meer maatwerk in het onderwijs zonder eerst aan te geven wat er allemaal al kan.

Eén of meerdere vakken op een hoger niveau volgen.

In het VO mogen scholieren vakken op een hoger niveau volgen. Toch zijn er niet veel scholieren die dit doen. Ongeveer 2% van alle geslaagden op vmbo BB, 1% van de geslaagden op vmbo KB en 0.2% van de havisten. In totaal ging het om 1846 vmbo- of havischolieren³.

De onderwijsraad schetst een aantal mogelijke oorzaken voor dit lage aantal. Momenteel levert het voor veel scholieren te weinig op wanneer zij ervoor kiezen een vak op een hoger niveau af te ronden. Ook kregen wij van scholieren terug dat zij het als vervelend ervoeren geen erkenning te krijgen voor deze extra inspanning. Zo staat er bijvoorbeeld niet op je diploma dat je vakken op een hoger niveau hebt afgerond. Ook voor de doorstroom naar het vervolgonderwijs levert deze extra inspanning niets op. Een vak op een hoger niveau afsluiten betekent niet dat je automatisch op een hoger niveau mag instromen in het vervolgonderwijs.

Vakinhoudelijk zijn er ook belemmeringen. Vaak sluit de inhoud van verschillende onderwijslagen niet naadloos op elkaar aan. Hierdoor kan het voor scholieren lastig zijn de stap te maken en is het voor docenten moeilijk in te schatten of de scholier het niveau daadwerkelijk aankan. Soms is het zelfs zo dat het helemaal niet mogelijk is een vak op een hoger niveau af te ronden, doordat het vak op een hoger niveau simpelweg niet bestaat. Zo is voor een vmbo-kader leerling onmogelijk zijn beroepsvak op een hoger niveau te volgen. Daarbij komt ook nog eens dat de studielast verschillend is per niveau. Een havist die bijvoorbeeld Engels op vwo niveau wil afronden, moet dit in 5 jaar doen in plaats van de gebruikelijke 6. Voor veel scholieren is dit een zwaarwegend argument om een vak niet op een hoger niveau te volgen.

Tot slot zijn er ook factoren binnen scholen zelf waardoor slechts een beperkt aantal scholieren vakken op een hoger niveau volgt. Vaak weten scholieren, docenten of schoolleiders niet de op welke manier zij dit kunnen bewerkstelligen. Ook zijn er vaak organisatorische redenen die dit bemoeilijken. Zo moeten categoriale mavo's scholieren uitbesteden wanneer zij vakken op een hoger niveau willen volgen. Voor scholieren betekent dit dat zij soms een flinke afstand moeten afleggen om een extra uurtje Engels te volgen.

Vakken versneld afronden.

Sommige scholieren kiezen ervoor om vakken één of meerdere jaren eerder af te ronden. In het schooljaar 2015 waren dit er 632. Inmiddels zijn er ook vwo-scholen waar scholieren in 5 jaar hun diploma kunnen halen. Ook in het vmbo zijn de eerste stappen gezet. Scholieren mogen één of meerdere vakken in het derde jaar afronden, maar niet allemaal.⁴ Scholieren kunnen daardoor op sommige scholen het beroepsgerichte programma afronden in het derde jaar, om vervolgens in het vierde jaar enkele vakken op het MBO te volgen.

---

³ Onderwijsraad (2015). *Maatwerk binnen wettelijke kaders: eindtoetsing als ijkpunt voor het funderend onderwijs.*

⁴ Zie bijvoorbeeld de website www.vernieuwingvmbo.nl.

Onderwijs volgen dat gericht is op je interesse.

In het huidige onderwijs is er al (een beperkte) mate van keuzevrijheid. Scholieren kiezen in de bovenbouw een vakkenpakket dat zij interessant vinden. Veel scholieren vinden dit echter niet genoeg en kiezen meer vakken in hun vrije deel dan strikt noodzakelijk. Van de havisten en vwo-ers kiest 50% er voor om in de bovenbouw één of meer vakken te volgen dan nodig. In het vmbo doen veel minder scholieren dit (BB en KB ongeveer 5%, GL en TL ongeveer 25%). Ook is er een divers aanbod in schooltypes waardoor veel scholieren de mogelijkheid hebben onderwijs te volgen dat zij inhoudelijk interessant vinden. Denk hierbij aan de technisch begaafde vwo-er die naar een technasium gaat, of toneelspelende vmbo-er die zijn lessen volgt op de theatermavo.

Wij krijgen echter regelmatig te horen dat er te weinig keuzevrijheid is binnen het huidige systeem. Scholieren worden op sommige scholen alleen toegelaten tot bepaalde profielen wanneer zij gemiddeld een 7 voor de bijbehorende profielvakken staan; of mogen niet de keuzevakken volgen die zij willen omdat dit roostertechnisch lastig is. Veel scholieren geven aan dat dit erg demotiverend werkt. De keuze wordt immers al voor hen gemaakt.

Tot slot horen wij ook dat er veel scholieren zijn die een deel van hun onderwijs volgen buiten het verplichte onderwijsprogramma. Zij doen vaak mee aan verdiepende of verbredende onderwijsarrangementen. Voorbeelden hiervan zijn vmbo'ers die meedoen aan de SkillsTalent wedstrijden, scholieren die Engels afsluiten op een bepaald Cambridge niveau en hiervoor hun certificaat halen of scholieren die stageopdrachten uitvoeren bij externe organisaties. Ook zijn er scholen die cursussen aanbieden in bijvoorbeeld Jiu Jitsu, koken of poëzie. Deelnemers van dergelijke trajecten zijn over het algemeen erg gemotiveerd en geven zelfs aan dat zij met meer plezier naar school gaan.

Onderwijstijd. Roosters en lesaanwezigheid scholieren aanpassen naar wensen scholieren.

Sinds 1 augustus 2015 is de urennorm per jaar losgelaten. In plaats van 1040 uren per jaar, zijn scholen verplicht een vastgesteld aantal uren aan te bieden gedurende de hele schoolloopbaan. Dit betekent dat scholieren in staat moeten zijn om deze lessen te volgen, maar dat zij er niet meer verplicht heen hoeven om aan de urennorm te voldoen. In het vmbo is dit 3700 uur verspreid over 4 jaar, in het havo 4700 uur verspreid over 5 jaar en vwo scholen moeten 5700 lessen verspreid over 6 jaar aanbieden. Dit betekent dat scholieren in staat moeten zijn dit aantal uren te volgen, al zijn zij dit niet per definitie verplicht. Door deze wetwijziging kunnen scholieren en docenten in theorie de lessen indelen naar de individuele behoeftes van scholieren. De scholier die goed is in Nederlands hoeft dan bijvoorbeeld maar twee uur naar de Nederlandse les in plaats van de ingeroosterde drie. Het vrijgekomen uur kan de scholier dan naar eigen inzicht invullen, bijvoorbeeld door naar een extra les te gaan van een vak waar hij minder goed in is, of alvast een vak te volgen in het vervolgonderwijs.

Een andere belangrijke wijziging is dat scholen en medezeggenschapsraden zelf mogen bepalen wat zij verstaan onder onderwijstijd. Deze regel geeft hen veel ruimte om het onderwijs in te richten naar eigen inzicht. Stages of zelfstudie-uren mogen hierdoor ook meetellen als onderwijstijd, zolang de MR het daar maar mee eens is.

Passend Onderwijs.

Ook voor scholieren met gedrag- of leerproblemen zijn er mogelijkheden om onderwijs op maat te verzorgen. De wet die dit regelt heet *Passend Onderwijs*. Passend Onderwijs stelt dat scholieren met een bepaalde zorgbehoefte zo veel mogelijk in het reguliere onderwijs terecht moeten komen. Waar scholen voorheen dergelijke scholieren mochten weigeren (bijvoorbeeld scholieren met autisme, hoogbegaafden of ernstige ADHD-ers), moeten zij nu voor iedereen een passende onderwijsplek vinden. Dit moet ervoor zorgen dat scholieren ondanks hun leer- of gedragsproblemen alsnog hun startkwalificatie behalen.

De dyslectische leerling krijgt bijvoorbeeld extra tijd en een laptop met spellingcontrole tijdens toetsen of de langdurig zieke scholier volgt een deel van de lessen thuis.

Op dit moment zijn er echter nog steeds te veel scholieren die geen onderwijs volgen doordat er geen passend leertraject gefaciliteerd kan worden, de zogenaamde thuiszitters. Veel van deze scholieren vallen tussen schip en wal. Ook dit is een instrument dat maatwerk mogelijk moet maken, maar waar op dit moment nog te weinig gebruik van wordt gemaakt.

Interne differentiatie

Vaak gaat men er bij maatwerk vanuit dat scholieren vakken op verschillende niveaus moeten kunnen volgen, máár binnen deze niveaus valt er nog veel terrein te winnen op het gebied voor maatwerk. Binnen de verschillende vakdomeinen bestaan verschillende leerdomeinen. Meestal is een scholier niet even goed in al deze onderdelen.

Er zijn klassen waar docenten de lessen aanpassen op deze verschillen, waardoor individuele scholieren bezig zijn met verschillende opdrachten. Voor het vak Engels zou dit kunnen betekenen dat de scholier die moeite heeft met het lezen van Engelse teksten oefent met leesstrategieën terwijl zijn buurman –die moeite heeft met de Engelse grammatica- meer aandacht daaraan besteedt. Als tegelijkertijd zijn overbuurvrouw –die een kei in Engels is- zich verdiept in de geschiedenis van de Engelse literatuur ontstaat er een situatie waarin iedereen onderwijs volgt dat is toegespitst op individuele behoeftes van de scholieren zonder dat zij in verschillende niveaugroepen zitten.

Om dit goed te kunnen faciliteren, is het belangrijk dat docenten een goed beeld hebben van de kwaliteiten van hun scholieren. Zij moeten daarom de juiste tools aangeboden krijgen om deze vaardigheid onder de knie te krijgen. Hierbij kan gedacht worden aan trainingen of opleidingen, maar bijvoorbeeld ook aan de diagnostische tussentijdse toets⁵. Wanneer deze instrumenten op de juiste manier worden ingezet, wordt er al een flinke stap in de goede richting gezet.

ICT

De impact die ICT heeft op de mogelijkheden tot differentiëren is niet te onderschatten. Een kleine greep uit de huidige ontwikkelingen; ontwikkelaars bouwen educatieve apps als: *Entoen nu*⁶; scholen maken veelvuldig gebruik van online leeromgevingen; docenten controleren huiswerk op afstand; scholieren volgen thuis instructielessen via online filmpjes of door het maken van adaptieve toetsen die telkens moeilijker worden. Al deze technologieën maken het voor docenten, besturen en scholieren een stuk makkelijker om (veel van) de eerder genoemde vormen van maatwerk te organiseren en aan te bieden. Deze ontwikkeling staat echter nog maar in de kinderschoenen en het potentieel wordt zodoende nog niet ten volste benut. Toch zijn er al veel scholen en organisaties die hiermee experimenteren⁷.

Zoals u heeft kunnen lezen zijn er al veel mogelijkheden om maatwerk te bieden. Maar is dit genoeg? Door deze vraag het afgelopen jaar aan meer dan 500 scholieren te stellen, kwamen wij erachter hoe scholieren hierover denken. Tijdens panelbijeenkomsten, scholierencongressen, algemene

---

⁵ Op dit moment ontwikkelt het *College van Toetsen en Examens* deze toets. Deze toets wordt afgenomen aan het eind van de onderbouw en laat zien hoe goed scholieren zijn in de subdomeinen van de kernvakken.

⁶ Zie bijvoorbeeld de lijst van Kennisnet: *Weer naar school. De beste 25 apps voor basis- en voortgezet onderwijs*.

⁷ Zie bijvoorbeeld het doorbraakproject onderwijs en ICT of leerling2020.

ledenvergaderingen en themadagen vertelden vmbo'ers, havisten en vwo-ers⁸ wat er volgens hen moet veranderen of juist blijven. Op basis van hun input hebben wij dit document geschreven. Hierbij besteedden wij speciale aandacht aan het zogenaamde maatwerkdiploma⁹ en het plusdocument. En wat bleek? Op vragen als 'wat moet er dan op staan?', 'wie bepaalt wat je gaat doen?' en 'waarom wil je dit wel of niet?' weten scholieren heel goed wat zij willen.

---

⁸ Tijdens de scholierencongressen spraken wij 75 vmbo-ers, 85 havisten en 347 vwo-ers. 11 scholieren zaten in het eerste jaar, 37 in het tweede jaar, 55 in het derde jaar, 106 in het vierde jaar, 150 in het vijfde jaar en 149 in zesde jaar

⁹ Een diploma waarin staat aangegeven dat vakken op verschillende niveaus zijn afgerond.

Maatwerk op niveau en tempo

Een veelgehoorde klacht is dat het huidige onderwijssysteem een te grote eenheidsworst is. Scholieren worden te snel in een bepaald hokje gestopt waar zij moeilijk uitkomen. Hierdoor wordt er te vroeg bepaald welke kant zij uit gaan. Terwijl zij nog niet eens weten wat ze later willen worden! Daarnaast is één van de meest gehoorde klachten dat scholieren niet goed kunnen doorstromen binnen dit onderwijsstelsel. Slechts een zeer beperkte groep scholieren stroomt bijvoorbeeld door van het vmbo naar de havo of van de havo naar het vwo. Laatbloeiers zijn hier vaak de dupe van. Een derde klacht is afkomstig vanuit de zogenoemde “eenzijdig cognitief begaafde scholieren”; zij krijgen nu niet de mogelijkheid zich optimaal te ontwikkelen.

Een mogelijke oplossing scholieren niet langer op basis van een homogeen niveau een vakkenpakket te laten volgen, is door per vak te kijken welk niveau een scholier aankan. Zo komt –is de gedachte- het individuele verschil tussen scholieren meer tot zijn recht: een scholier wordt niet langer op een bepaald niveau geschaald op basis van zijn of haar slechtste vak. Voorstanders van deze visie stellen dat scholieren de mogelijkheid moeten krijgen om vakken op een hoger of lager niveau te volgen dan waarop zij geïndexeerd zijn. Ook zouden zij dit in hun eigen tempo moeten kunnen doen.

Wij waren erg benieuwd wat scholieren van deze gedachte vonden. Hieronder zetten wij hun teruggekoppelde feedback uiteen. We behandelen eerst het volgen van vakken op een hoger niveau, vervolgens vakken volgen op een lager niveau en tot slot vakken in verschillende tempo's.

Vakken op een hoger niveau: wat vinden scholieren?

Scholieren zijn over het algemeen positief gestemd over de ruimte die maatwerk kan bieden. Zo geven zij aan dat de mogelijkheid om vakken op een hoger niveau te volgen hen motiveert om het beste uit zichzelf te halen. Het principe vakken -waar de scholieren goed in zijn op een hoger niveau volgen - is iets waar veel animo voor is. Op sommige scholen is dit al mogelijk, maar vaak is dit niet zo eenvoudig. Scholieren geven aan dat het makkelijker zou moeten zijn om een vak op een hoger niveau te volgen.

Goede begeleiding vanuit de vakdocent, mentor en ouders is hierbij van groot belang. Niet elke leerling is goed in staat zelf in te schatten. En wat er allemaal bij komt kijken indien je een vak op hoger niveau besluit te volgen. De vakdocent weet dit als het goed is precies, en kan samen met de leerling kijken of het een verstandige keuze is. Het is wel belangrijk dat scholieren uiteindelijk zelf beslissen of zij een vak op een hoger niveau willen volgen. Ook moeten de voorwaarden om een vak op een hoger niveau te volgen voor alle scholieren van dezelfde school gelijk zijn.

Tot slot is het belangrijk dat scholieren niet gestraft worden wanneer zij zakken voor het examen op een hoger niveau. Scholieren doen immers iets extra's.

Visie van het LAKS:

Ambitie is te prijzen, en scholieren moeten kansen geboden krijgen zichzelf uit te dagen. Er liggen concrete plannen om scholieren het recht te geven vakken op een hoger niveau te volgen. Dit juicht het LAKS toe. Wel stelt het LAKS dat er aan een aantal voorwaarden moet worden voldaan.

Allereerst, dient de beslissing door vakdocent, mentor, ouders en scholier gezamenlijk genomen te worden. De vakdocent heeft goed zicht op het niveauverschil van het vak en het niveau van de scholier. Mentoren en ouders kennen de leerling goed en scholieren weten zelf het best of zij überhaupt een vak op een hoger niveau willen volgen. Ook vinden wij het belangrijk dat er eenduidige voorwaarden worden gesteld om een vak op een hoger niveau te mogen volgen, en of die redelijk zijn. Wij stellen daarom voor

om dit verplicht op te laten nemen in het schoolplan en de leerling-geleding van de medezeggenschapsraad instemmingsrecht te geven op dit beleid.

Een tweede voorwaarde is dat scholieren niet afgestraft mogen worden op hun ambitie. Het moet daarom mogelijk zijn terug te vallen op het oorspronkelijke leerniveau. Scholieren die hun examens niet halen op het hogere niveau, moeten een extra herkansingsmogelijkheid krijgen om het vak op het oorspronkelijke niveau af te ronden. Hierbij is het belangrijk dat zij voldoende tijd krijgen afwijkende onderdelen van het curriculum onder de knie te krijgen. Denk aan het inplannen van een extra toetsmoment. Ook stellen wij voor dat dit wordt meegenomen in de toekomstige herziening(en) van het curriculum. In een ideale situatie sluiten de curricula van verschillende niveaus goed op elkaar aan waardoor een overstap soepeler verloopt.

Het is belangrijk dat scholieren eerst duidelijk laten zien dat zij het vereiste niveau aankunnen. Hierbij moet ook gekeken worden naar de verschillende domeinen van een vakgebied. Het moet niet zo zijn dat een scholier een vak op een hoger niveau gaat volgen zonder dat duidelijk is of de scholier het vak in de breedste zin voldoende beheerst. Een scholier die goed woordjes kan leren en daardoor hoge cijfers haalt voor Engels, iets wat in de onderbouw regelmatig voorkomt, is niet per definitie geschikt om Engels op een hoger niveau te volgen. Het is goed denkbaar dat andere subdomeinen, bijvoorbeeld begrijpend lezen, een belangrijkere plaats innemen binnen het vak Engels op een hoger niveau.

Wij vinden het ook belangrijk dat de mogelijkheid om vakken op een hoger niveau te volgen niet leidt tot strengere selectiecriteria bij vervolgopleidingen. Een havist die economie op vwo niveau heeft afgerond is natuurlijk aantrekkelijk voor HBO economieopleidingen, maar het mag niet ten koste gaan van de reguliere havoleerling. Aanvullende eisen aan opleidingen moeten in het kader van de toegankelijkheid van het onderwijs dan ook voorkomen worden. Maatwerk mag geen selectiemiddel zijn, maar het kan wel een logisch instrument zijn voor matching. Bovendien is het LAKS een groot voorstander van het versoepelen van de doorstroom, zowel binnen het voortgezet onderwijs als naar het vervolgonderwijs. Een havist met wiskunde, natuurkunde en scheikunde op vwo-niveau zou makkelijker moeten kunnen doorstromen naar het vwo, of naar een WO studie die aansluit bij deze vakken.

In dit kader pleiten wij voor toelatingstoetsen waarmee het vervolgonderwijs gaat werken. Scholieren die een aantal vakken op een hoger niveau hebben afgerond en een vervolgopleiding willen volgen die aansluit op het niveau van deze hogere vakken kunnen zo laten zien dat zij het vereiste niveau beheersen. Daarnaast worden zij beloond voor de extra inspanning die zij geleverd hebben.

Vakken op een lager niveau: wat vinden scholieren?

Vakken op een lager niveau volgen is een ingewikkelder verhaal. Sommige scholieren zien dit wel zitten, met als argument dat het ene vak waar zij erg veel moeite mee hebben hen veel tijd kost. Deze tijd zouden zij liever in andere vakken willen stoppen. Zo'n vak kan als een blok aan het been voelen, wat wer demotiverend kan werken. Het volgen van zo'n vak op een lager niveau kan ervoor zorgen dat de studielast vermindert en dat het cijfer (weliswaar op een lager niveau) omhoog gaat, wat de motivatie ten goede komt. Anderzijds geven veel scholieren ook aan dat de verleiding te groot is wanneer ze één of meerdere vakken op een lager niveau mogen volgen. Naar eigen zeggen zouden ze "snel geneigd zijn om voor de makkelijke weg te gaan". Het mag natuurlijk niet zo zijn dat scholieren die lui zijn of geen zin in een vak hebben, dat vak maar op een lager niveau doen. De kracht van maatwerk is juist dat het scholieren kan motiveren een meer gepersonaliseerd traject te doorlopen. Het aanwakkeren van gemakzucht ondermijnt dit doel. Bovendien zou dit de waarde van het diploma verminderen. Scholieren stellen om deze reden dat *als* er vakken op een lager niveau gevolgd kunnen worden, hier duidelijke beperkingen en voorwaarden aan moeten worden gesteld. De kern- en profielvakken zouden überhaupt niet op een lager niveau gevolgd mogen worden, en ziekte en handicap worden genoemd als eventuele voorwaarden om een vak op een lager niveau te volgen.

Een tegenargument dat wij opvallend vaak hebben teruggekregen, is dat de scholier binnen het huidige systeem niet alle vakken op het vereiste niveau hoeft af te ronden. Je mag voor alle vakken immers een 5 halen op je eindlijst en wanneer het niet om een kernvak gaat zelfs een 4. Sterker nog, in veel gevallen kan je zelfs met twee onvoldoendes je diploma halen.

Visie van het LAKS:

De vraag die gesteld zou moeten worden is “wat wil je bereiken met maatwerk?” Een groot voordeel van een succesvolle invoering van maatwerk kan zijn dat scholieren sneller op de juiste plek terecht komen, zowel in het voortgezet onderwijs als in het vervolgonderwijs. Een ander mogelijk voordeel is het wegnemen van onnodige barrières in het onderwijs. Hoewel veel scholieren het volgen van één of meerdere vakken op een lager niveau wel zien zitten, kun je je afvragen of dit bijdraagt aan bovenstaande doelen. Het is belangrijk dat de waarde van het diploma gewaarborgd blijft.

Er bestaan echter genoeg situaties waarin het volgen van een vak op een lager niveau een onnodige barrière wegneemt. Neem bijvoorbeeld een situatie waarin een leerling door langdurige ziekte of een specifieke beperking erg geholpen zou zijn door een bepaald vak op een lager niveau te volgen. Het LAKS is echter voorzichtig als het gaat om vakken volgen op een lager niveau. De kernvakken zouden op het eigen niveau gevolgd moeten worden, en ook de profielvakken zijn dermate belangrijk dat hier niet aan gesleuteld zou mogen worden.

Als er een extra vak gevolgd wordt, zou het volgens het LAKS wel mogelijk moeten zijn deze op een lager niveau te volgen. Een havist met interesse in metaalbewerking zou niet tegen de barrière aan moeten lopen dat een extra vak niet op een lager niveau gevolgd mag worden. Het kan voor een dergelijke scholier zeer interessant zijn om zowel op praktisch als theoretisch niveau bezig te zijn met in dit geval techniek.

Vakken in een verschillend tempo: wat vinden scholieren?

Scholieren zijn huiverig om vakken in een lager tempo te volgen. Zij zien veel haken en ogen. Zo wordt studievertraging, verminderd contact met je klasgenoten, en verminderde motivatie genoemd. Er zijn echter wel uitzonderingssituaties. Wanneer een scholier door onvoorziene omstandigheden en onmacht niet in staat is een vak tijdig af te ronden, bijvoorbeeld bij langdurige ziekte, een overlijden in de familie of wantoestanden op de school zelf, moet het mogelijk zijn langer over een vak te doen dan de vastgestelde onderwijstijd. Ook moet het voor scholieren mogelijk zijn om bijvoorbeeld in de zomer extra lessen te volgen, waardoor zij alsnog worden toegelaten tot het volgende leerjaar. Dit moet echter wel als noodgreep worden ingezet en absoluut niet de norm worden.

Over vakken in een sneller tempo volgen zijn scholieren eensgezinder; dit moet altijd tot de mogelijkheid behoren. Scholieren die een bepaald vak met twee vingers in de neus doorlopen, zouden dit vak sneller moeten kunnen afronden. Dit zorgt er ook voor dat er uiteindelijk meer ruimte vrijkomt voor andere vakken. Ook raken zij minder snel gedemotiveerd. Wel is het belangrijk dat de scholier zelf besluit of hij deze extra inspanning wil leveren of niet. Lastiger wordt het wanneer we de vraag “hoeveel sneller?” willen beantwoorden. In het huidige systeem is het voor veel vakken vanwege de centraal examens alleen mogelijk om vakken aan het eind van een schooljaar af te ronden. Wat neerkomt op een jaar sneller klaar zijn; het vak in kwestie een jaar eerder afronden. Veel scholieren geven aan dat dit te snel is. Liever zien zij dat er minimaal elk halfjaar een toetsperiode is waarin zij een deel van het vak af kunnen ronden.

Net als bij vakken op een hoger niveau, is het belangrijk dat scholieren niet gestraft worden voor hun ambitie. Daarom moeten scholieren altijd de mogelijkheid krijgen terug te vallen op het gebruikelijke leertraject. Wanneer scholieren een jaar eerder dan gebruikelijk proberen een vak af te ronden, maar daar niet in slagen of een onvoldoende halen, moeten zij in het eerst volgende schooljaar met een schone

lei kunnen beginnen. De behaalde leerresultaten komen dan te vervallen en de scholier krijgt een nieuwe kans om aan te tonen dat hij het gewenste niveau wel beheerst. Omdat versneld examen doen niet te vrijblijvend moet zijn en er voorkomen moet worden dat scholieren die het examen eerder afleggen dit op basis van twijfelachtige redenen als 'eens zien hoe dat is' doen, geldt deze regel niet voor scholieren die al in het examenjaar zitten. Zij hebben nog steeds het recht om één vak te herkansen, net als de scholieren die in het gebruikelijke tempo vakken afronden.

Visie van het LAKS:

Scholieren die door onvoorziene omstandigheden niet in staat zijn hun vak(ken) in het gebruikelijke tempo af te ronden, krijgen recht op extra tijd. Dit gebeurt altijd in overleg met de school. Anderzijds moet het voor scholieren altijd mogelijk zijn om vakken versneld af te ronden.

Het is daarbij belangrijk dat er een goede en rechtvaardige terugvaloptie is waardoor scholieren niet de dupe worden van hun ambitie.

Brede talentontwikkeling

Aan het begin van dit document gaven wij al aan dat maatwerk meer is dan vakken op verschillende niveaus en verschillende tempo's volgen. Het LAKS is van mening dat het minstens even belangrijk is te differentiëren in lesinhoud en aanbod. Scholieren hebben immers op veel meer gebieden interesses en talenten dan de voorgeschreven vakken of lesgebieden. Het zou daarom zonde zijn wanneer scholen scholieren niet aanmoedigen deze talenten verder te ontplooien.

Op veel scholen wordt deze opvatting gedeeld en krijgen scholieren de gelegenheid meer te doen dan het reguliere lesprogramma. Veel vmbo'ers lopen stage bij bedrijven uit de regio, sommige havisten halen hun Cambridge Engels certificaat, en een aantal vwo'ers volgt het vak Onderzoek en Ontwerpen waarin ze onderzoeksopdrachten bij externe organisaties uitvoeren. Ook de scholier die jarenlang actief is geweest in de scholierenraad of in de sollicitatiecommissie van zijn school heeft veel geleerd. Dit betekent dat veel scholieren na hun eindexamen meer gedaan en geleerd hebben dan er op hun cijferlijst te zien is.

Plusdocument

Zowel OCW als de VO-raad vindt dat dergelijke activiteiten ook bij het onderwijsaanbod hoort. In 2014 introduceerden beide partijen in het Sectorakkoord (2014) het plusdocument:

Om zichtbaar te maken op welke manier scholieren gewerkt hebben aan een brede voorbereiding op hun toekomst en welke resultaten ze hierbij geboekt hebben, gaat het voortgezet onderwijs scholieren een plusdocument meegeven. Dit is een persoonlijk document waarop succesvol afgeronde (talent)programma's, stagevaardigheden en specifieke vaardigheden van de leerling op het gebied van bijvoorbeeld loopbaan, burgerschap, ondernemerschap, creativiteit of sport staan beschreven.

De functie van het Plusdocument is dat er naast de gebruikelijke cijferlijst een overzicht komt van alle extra dingen die een scholier heeft afgerond of eigenschappen die kernmerkend zijn voor de betreffende scholier. Op die manier ontstaat er een vollediger beeld van datgene wat een scholier kent en kan. Het plusdocument is dus een aanvulling, of bijlage, op het gebruikelijke diploma.

Dit roept echter de belangrijke vraag 'hoe moet zo'n plusdocument er dan uitzien?' op. Wederom vinden wij dat dit moet worden bepaald in samenspraak met scholieren. Het plusdocument gaat tenslotte om hen. Daarom vroeg het LAKS scholieren tijdens de scholierencongressen van 2015-2016 expliciet naar hun mening en ideeën over het plusdocument. Tijdens deze gesprekken kwamen een aantal thema's met betrekking tot het plusdocument naar voren die te verdelen zijn in *Waarom* (doel), *Wat* (inhoud plusdocument) en *Wie* (van wie en door wie)?

I. Waarom?

Wat is de meerwaarde van het Plusdocument? Is het niet goed zoals het nu is met een diploma en een cijferlijst? Scholieren doen die extra activiteiten toch voor zichzelf? Dit zijn veelgehoorde vragen. Wij besloten deze vragen aan de scholieren voor te leggen. Uit hun antwoorden konden wij het volgende opmaken:

Net als bij het volgen van vakken op een hoger niveau, vinden scholieren het belangrijk dat zij erkenning krijgen voor datgene wat zij doen. Maar ook op dit punt vinden scholieren dat dit nog onvoldoende wordt belicht. Scholieren die zich extra inzetten waarderen het wanneer zij hun extra inspanningen terugzien op een officieel document. Deze waardering werkt tevens stimulerend: de leerling is door het plusdocument wellicht eerder geneigd extra activiteiten te ondernemen; hij krijgt immers de gewenste erkenning.

Het Plusdocument is niet alleen van toegevoegde waarde voor scholieren die iets extra's hebben gedaan. Een belangrijke meerwaarde van het Plusdocument is dat de prestaties van scholieren op meerdere

manieren dan alleen cijfermatig wordt uitgedrukt. Scholieren die hun diploma met moeite hebben gehaald vinden het bijvoorbeeld fijn dat er naar het algehele plaatje wordt gekeken. Misschien zijn hun cijfers niet het allerhoogste van de klas, maar blinken zij wél uit in bijvoorbeeld samenwerken, doorzettingsvermogen of hebben zij veel tijd gestoken in de leerlingenraad. Door deze eigenschappen zichtbaar te maken op een Plusdocument ontstaat er een beter en vollediger beeld van de kwaliteiten van scholieren. Ook hierdoor voelen scholieren zich meer gewaardeerd.

Visie vanuit het LAKS:

Wij vinden het echter wel belangrijk dat het Plusdocument iets extra's is. Het LAKS ziet het Plusdocument als een afsluiting van de middelbare schoolcarrière; als een opsomming van en waardering voor de activiteiten die de scholier ondernomen heeft. Het LAKS ziet het document echter niet als selectiemiddel voor vervolgstudies. Wanneer deze vrijblijvendheid niet meer aanwezig is, komt er extra druk op scholieren te liggen. Hierdoor schiet het Plusdocument zijn doel voorbij. Scholieren erkennen dat de reden om extra activiteiten te volgen in dat geval vooral ligt in het opvullen van het Plusdocument in plaats van daadwerkelijke interesse. Dit gaat ten koste van de waardering en de inspanning van scholieren die deze activiteiten wel doen vanuit het gegeven dat ze het leuk vinden. Het Plusdocument kan wat ons betreft wel worden ingezet vrijstellingen te krijgen bij vervolgstudies wanneer de scholier al is aangenomen. De scholier kan immers aantonen dat hij zich al op bepaalde manieren heeft ontwikkeld.

Wanneer het Plusdocument niet gebruikt mag worden als selectiemiddel, wat is dan de exacte waarde van het document? Volgens scholieren is het feit dat zij erkenning krijgen voor de extra activiteiten al voldoende. Zij geven aan dat zij verwachten dat scholen en docenten hen daardoor meer zullen zien als een individu dat zich op zijn eigen manier heeft ontwikkeld. Wat hen betreft zou dit al een enorme stap in de juiste richting zijn.

Het Plusdocument vervult zodoende verschillende doelen. Voor scholieren is dit persoonlijke profiel de start van een cv waaraan ze gedurende hun vervolgopleiding en loopbaan verder kunnen werken. Voor het vervolgonderwijs vormt het Plusdocument samen met het diploma en de cijferlijst het vertrekpunt. Scholen kunnen op het Plusdocument extra activiteiten gericht op de – brede of sociale – ontwikkeling van vaardigheden laten zien. Ook voor deze ambitie geldt dat er meer ruimte en flexibiliteit nodig is in wet- en regelgeving. Hiervoor verwijzen we naar de kwaliteitsafspraken bij ambitie I ('uitdagend onderwijs voor elke leerling')

2. Wat?

Scholieren zien dus de voordelen van een dergelijk Plusdocument. Maar hoe moet het Plusdocument eruitzien? Het LAKS pleit voor een verplicht algemeen deel en een optioneel deel. In het algemene deel – dat op alle Plusdocumenten komt te staan – krijgen de scholieren de ruimte aan te geven wat zij allemaal buiten het verplichte lesprogramma om hebben gedaan. Hier kunnen scholieren bijvoorbeeld aangeven dat zij in de leerlingenraad hebben gezeten, stages hebben gelopen of klassenvertegenwoordiger waren. Ook in dit geval moet het altijd vrijblijvend blijven. Scholieren die geen ambitie hebben iets in te vullen, hoeven dit uiteraard ook niet te doen. Wel is het zo dat alles wat door de scholieren wordt ingevuld gevalideerd wordt door de school. Hierdoor neemt het gewicht van het Plusdocument behoorlijk toe.

Naast het verplichte deel pleiten wij ervoor dat scholen en scholieren ook extra onderdelen op het Plusdocument kunnen zetten. Op die manier wordt er recht gedaan aan de verschillende identiteiten en behoeftes van zowel de scholen als de scholieren zelf. Er zijn immers grote verschillen tussen scholen en scholieren onderling, waardoor het verstandig is voldoende ruimte te creëren om juist die specifieke kenmerken een plaats te geven. Wanneer er op een school bijvoorbeeld veel aandacht wordt besteed aan

ondernemen of theaterkunst, is het fijn als dat ze 'extra's' ergens zijn terug te lezen. Wij pleiten er daarom voor dat scholen samen met de scholieren in gesprek gaan over de precieze invulling en kaders van het Plusdocument. Daarbij is het uitgangspunt dat het Plusdocument echt van de scholier zelf is. Tegelijkertijd moet er wel een bepaalde lijn in het Plusdocument zetten. Dit zou kunnen worden gewaarborgd door de leerlinggeleding van de MR hier instemmingsrecht op te geven. Het is vervolgens aan de scholier zelf te bepalen welke optionele onderdelen hij wel of niet op het Plusdocument zet.

Opties:

(a) Eén van die optionele onderdelen is ruimte voor Loopbaanoriëntatie en – begeleiding. Het Plusdocument kan (afhankelijk van de vorm) helpen bij de loopbaanoriëntatie en – begeleiding (LOB) doordat scholieren hier kunnen aangeven welke activiteiten zij hebben ondernomen en hoe hen dat helpt bij hun verdere loopbaan. Veel scholieren zien dit wel zitten of doen het tot op zekere hoogte al. Veel vmbo-ers leggen bijvoorbeeld al een LOB dossier aan. Hier schuilt echter ook het nodige gevaar in: het Plusdocument en het LOB dossier mogen niet (te veel) overlap vertonen. Als LAKS adviseren wij scholen in dergelijke situaties het LOB dossier onderdeel uit te laten maken van het Plusdocument. Echter, omdat wij LOB erg belangrijk vinden moet dit alleen ten doel hebben om overlap te voorkomen. LOB opnemen in het Plusdocument is niet voldoende en mag zeker niet ter vervanging dienen van eventuele LOB lessen.

(b) Een ander optioneel deel is het beoordelen van vaardigheden en karaktereigenschappen. Dit is echter een stuk lastiger dan bijvoorbeeld LOB. Scholieren geven enerzijds aan dat zij graag beoordeeld worden op talenten als samenwerken of plannen, maar zijn anderzijds bang dat de waan van de dag hier te leidend gaat zijn. Vaardigheden en karaktereigenschappen zijn vrij lastig te kwantificeren. Wanneer verdient iemand bijvoorbeeld een 8 op samenwerken en wanneer een 7? Scholieren vrezen dat de relatie die zij met hun docent hebben te doorslaggevend zal zijn. Ook andere factoren, zoals motivatie kunnen te makkelijk te beïnvloeden zijn. De motivatie voor het ene vak ligt nou eenmaal hoger dan bij het andere vak. Interessesgebieden verschillen immers. Om deze reden moeten er randvoorwaarden worden gedefinieerd zodat vaardigheden en karaktereigenschappen beoordeeld kunnen worden mits er wordt besloten dit op te nemen in het optionele deel van het Plusdocument.

(c) Allereerst is het aan te bevelen dat de beoordeling door minimaal 5 docenten die allen minimaal één jaar les hebben gegeven aan de te beoordelen leerling. Op die manier hebben scholieren er meer vertrouwen in dat er een zekere objectiviteit wordt gewaarborgd. De tweede voorwaarde is dat scholieren minimaal twee keer worden beoordeeld in de bovenbouw met een tussenpoos van minimaal negen maanden. Zo krijgen zij de kans bepaalde eigenschappen/competenties beter te ontwikkelen – wanneer blijkt dat dit nodig is. Ten derde is het belangrijk dat er goed wordt nagedacht over de vorm waarin dit wordt gedaan. Het Plusdocument moet niet een middel worden om ongewenst gedrag van scholieren aan te kaarten. Het moet juist iets extra's zijn. Daarom is het wenselijker om juist de positieve kanten van een scholier te benadrukken. Bijvoorbeeld door de drie meest ontwikkelde karaktereigenschappen of vaardigheden te benoemen. Ten slotte is het belangrijk dat de scholier uiteindelijk altijd zélf bepaalt of hij dit onderdeel wel of niet op het Plusdocument zet of niet.

3. Wie?

'Wie bepaalt wat er in het Plusdocument wordt gezet?' en 'Van wie is het document?'. De eerste vraag gaat over de validering van het document. Los van welke onderwerpen op het document worden behandeld, is het belangrijk te weten wie bepaalt wat er van de scholier op het document komt te staan. Vult de scholier dit zelf in of doet de school dat?

Het LAKS is voor een combinatie: de scholier stelt het document op met hetgeen hij er graag op heeft staan. De school geeft vervolgens – al dan niet met aanpassingen of opmerkingen – een akkoord, of

andersom. Scholieren vinden het erg belangrijk dat zij grote inspraak hebben in de uiteindelijke versie van hun Plusdocument. Wel is in het kader van de waarde van een dergelijk document en de vergelijkbaarheid belangrijk dat scholieren hierin niet volledig de vrijheid hebben, maar dat hier ook een check vanuit school op zit. Onze achterban heeft hier verschillende opties voor aangedragen. Een mogelijkheid zou kunnen zijn dat (een deel van) de docenten een akkoord geeft op het Plusdocument (bijvoorbeeld tijdens de rapportvergaderingen).

De tweede vraag gaat eigenlijk over eigendom: van wie is het document? Het LAKS vindt dat een dergelijk document van de scholier is. Hij bepaalt uiteindelijk wat er mee gebeurt. Scholen mogen dit document bijvoorbeeld niet standaard doorgeven aan een vervolgopleiding en het document mag ook niet in een systeem komen te staan.

Concluderend:

Omdat het LAKS geen uniform Plusdocument nastreeft, is het voor ons niet van belang dat alle scholieren in Nederland hun school verlaten met één vast format van het Plusdocument. Wel vinden wij het belangrijk dat scholieren de ruimte krijgen om te laten zien wat voor extra's zij hebben gedaan gedurende hun middelbare school periode.. Wij stellen daarom een standaard deel van het Plusdocument voor. In dit standaard deel komt in ieder geval te staan welke activiteiten zij hebben ondernomen.

Naast het standaardgedeelte krijgen scholen zelf de vrijheid te bepalen wat zij nog meer in het Plusdocument plaatsen. Omdat het Plusdocument *voor en van scholieren* is, is het belangrijk dat scholen samen met de scholieren bepalen uit welke onderdelen een Plusdocument is opgebouwd. Daarom pleiten wij ervoor dat de leerlinggeldig van de MR haar goedkeuring moet geven aan de onderdelen van het Plusdocument. Dit kan van alles zijn. Enkele voorbeelden; loopbaanoriëntatie – en begeleiding, een reflectieverslag, een overzicht waarin wordt aangegeven hoe goed scholieren zijn in doorzettingsvermogen, creativiteit en samenwerken of foto's van producten die scholieren tijdens hun beroepsvakken hebben gemaakt.

Geef scholieren de ruimte!

Alleen een Plusdocument is echter niet voldoende. Scholieren moeten wel in de gelegenheid zijn om, naast de verplichte lesonderdelen, hun eigen pad te kiezen. Dit betekent dat zij de ruimte moeten krijgen hun persoonlijke talenten te ontplooiën. Binnen de beroepsprofielen van het vmbo is dit vanaf schooljaar 2016-2017 juridisch al mogelijk; ook het eindadvies van 2032 biedt de hiervoor benodigde ruimte. Volgens het LAKS is het een gemiste kans wanneer deze ruimte niet volop benut wordt. Wij raden scholen daarom aan om goed na te denken over de verschillende manieren waarop dat kan.

Enkele suggesties: creëer ruimte in het les- of jaarrooster dat scholieren naar eigen inzicht mogen invullen; zorg voor een breed aanbod aan activiteiten, projecten of verrijkingstrajecten (eventueel buiten de schooltijden om;) of laat scholieren projecten bij externe organisaties afronden.

Hoe zorgen we voor meer maatwerk in het onderwijs?

Wij begonnen dit document met een beschouwing van alle mogelijkheden die er momenteel al zijn om maatwerk te bieden in het voortgezet onderwijs. Vervolgens gaven wij een weergave van de meningen van scholieren waarmee wij gesproken hebben. Uit deze gesprekken bleek dat er nog veel ruimte voor verbetering is. Daarom sluiten we dit document af met een aantal concrete aanbevelingen.

Recht op maatwerk

Alle scholieren hebben recht op een leertraject dat op hun individuele leerbehoefte(s) is afgestemd. Dit komt neer op het volgende: leerlingen mogen vakken volgen op een hoger niveau, extra vakken op een lager niveau, krijgen erkenning voor hun extra curriculaire activiteiten, en hebben de regie over hun eigen leertraject. In die zin is maatwerk niet alleen bedoeld voor excellente scholieren. Het uiteindelijke doel van maatwerk moet is volgens het LAKS: het optimale uit iedere scholier te halen zodat hij/ zij wordt gezien als excellent.

Om dit te regelen zullen de volgende dingen wettelijk verankerd moeten worden:

Vakken op hoger niveau volgen mag

Alle leerlingen moeten de mogelijkheid krijgen vakken op een hoger niveau te volgen. Wij vinden het echter wel belangrijk dat scholieren tegen zichzelf worden beschermd. Daarom stellen wij voor dat elke school in haar beleid concretiseert wanneer scholieren in aanmerking komen een vak op een hoger niveau te volgen. Daarnaast vinden wij het belangrijk dat scholieren niet gestraft worden voor hun ambitie. Daarom moet er altijd een terugvaloptie zijn wanneer het hogere niveau toch te hoog gegrepen blijkt te zijn. Wij opperen daarom dat de volgende zaken wettelijk worden verankerd:

- Wanneer een scholier gemiddeld een 7.0 (of ruim voldoende voor scholen die niet met cijfers werken) of hoger voor een vak staat aan het eind van een schoolperiode, mag hij of zij een vak op een hoger niveau volgen.
- Elke school moet in haar schoolplan aangeven wanneer scholieren vakken op een hoger niveau mogen volgen als zij lager dan een 7.0 (of ruim voldoende voor scholen die niet met cijfers werken) staan aan het eind van een schoolperiode. Dit moet ervoor zorgen dat iedere scholier weet wanneer hij/zij in aanmerking komt om een vak op een hoger niveau te volgen. Alle scholieren die aan deze vooraf gestelde eisen voldoen, hebben vervolgens het recht een poging te wagen. Op die manier moet er worden voorkomen dat er onderscheid gemaakt wordt tussen scholieren die vergelijkbare resultaten halen. Scholen mogen er echter wel voor kiezen scholieren die niet aan alle eisen voldoen een vak op een hoger niveau te laten volgen.
- De leerling-geleding van de MR krijgt instemmingsrecht op het schoolbeleid ten aanzien van vakken op een hoger niveau volgen. Op die manier willen wij waarborgen dat de school geen onredelijk hoge eisen stelt.
- Voordat er definitief besloten wordt of een scholier een vak op een hoger niveau gaat volgen, vindt er altijd overleg plaats tussen de betreffende docent, mentor, ouders en scholier. Tijdens dit gesprek wordt duidelijk gemaakt hoe de verschillende partijen hierover denken. Uiteindelijk is het de scholier die, mits hij aan alle in het schoolplan vastgelegde voorwaarden voldoet, besluit of hij wel of niet een vak op een hoger niveau gaat volgen.
- Wanneer een scholier zakt voor een vak dat hij op een hoger niveau volgt, moet hij de mogelijkheid krijgen om dit vak te herkansen op zijn oorspronkelijke niveau in de eerstvolgende (school)tentamenperiode.
- Wanneer de school zelf niet over de faciliteiten beschikt een vak op een hoger niveau aan te bieden, wordt zij geacht een regeling te treffen om dit alsnog mogelijk te maken. Dit betekent dat de scholier de lessen desnoods op een andere locatie dan in de eigen school volgt.

- Op het diploma moet komen te staan dat een scholier vakken op een hoger niveau heeft afgerond.

Vakken op lager niveau

Wij geloven dat de samenhang tussen verschillende vakken garandeert dat scholieren een bepaald niveau hebben. Daarom zijn wij huiverig in het loslaten van het huidige systeem. Wij zijn echter wel van mening dat scholieren extra vakken op een lager niveau mogen volgen. Om dit te regelen, stellen wij voor het volgende in de wetgeving te verankeren.

- Een scholier mag altijd een extra vak volgen op een lager niveau. Met extra vakken bedoelen wij vakken die niet onder het gemeenschappelijke, profiel of sector deel van het examenprogramma vallen.
- Het vak dat op het laagste niveau is afgerond is niet leidend voor de niveauaanduiding van datzelfde diploma.
- Wanneer de school zelf niet over de faciliteiten beschikt een vak op een lager niveau aan te bieden, wordt zij geacht een regeling te treffen om dit alsnog mogelijk te maken. Dit betekent dat de scholier de lessen desnoods op een andere locatie dan in de eigen school volgt.
- Op het diploma moet komen te staan welke vakken een scholier op een lager niveau heeft afgerond.

Vakken versneld afronden

Scholieren die in staat zijn om een vak sneller af te ronden dan binnen de daarvoor vastgesteld urennorm, mogen dit altijd doen. Om dit te regelen stellen wij de volgende wijzigingen voor.

- Scholieren mogen vakken versneld afronden wanneer zij dat willen. Wel moeten zij hetzelfde examenprogramma afronden als scholieren die het vak niet versneld afronden.
- Op het moment dat een scholier een poging waagt een vak versneld af te ronden maar besluit daar niet mee door te willen gaan of daar niet in slaagt, heeft hij het recht terug te vallen op het oorspronkelijke tempo.
- Er moeten minimaal twee afnameperiodes komen vóór de centrale examens, met een tussenfase van een halfjaar.
- Een scholier mag altijd besluiten om een vak in het gebruikelijke tempo af te ronden.
- Wanneer een scholier een vak versneld probeert af te ronden en zakt, komen deze resultaten in het eerstvolgende schooljaar te vervallen. De scholier kan dan in het eerstvolgende schooljaar opnieuw een poging doen het vak af te sluiten.
- De vrijgekomen tijd mogen scholieren naar eigen inzicht invullen. Wel moet dit in overleg met de school gebeuren en dient de vrijgekomen tijd besteed te worden aan verdere persoonlijke ontwikkeling van de scholier binnen of buiten de school.
- Versneld een vak afronden mag geen voorwaarde worden om een poging te mogen doen een vak op een hoger niveau af te ronden.

Plusdocument

Wij denken dat het Plusdocument een zeer waardevolle toevoeging in het huidige onderwijssysteem is. Om ervoor te zorgen dat scholieren er ook daadwerkelijk wat aan hebben, stellen wij het volgende voor:

- Scholieren zijn zélf eigenaar van het Plusdocument.
- Scholieren mogen zelf bepalen wat zij in het Plusdocument zetten.
- Elk Plusdocument krijgt een verplicht gedeelte waarin scholieren aangeven welke extra

- activiteiten zij hebben ondernomen.
- Naast het verplichte deel, mogen scholieren ervoor kiezen om extra onderdelen op te nemen in het document.
  - Elke school moet in haar schoolplan aangeven wat er allemaal op het Plusdocument kan komen te staan en welke activiteiten de school onderneemt om scholieren te stimuleren zich zo breed mogelijk te ontwikkelen.
  - De leerling-geleding van de MR krijgt instemmingsrecht op het schoolbeleid ten aanzien van het Plusdocument én welke activiteiten de school onderneemt om scholieren te stimuleren zich zo breed mogelijk te ontwikkelen. Op die manier willen wij waarborgen dat de school geen onredelijke eisen gaat stellen.
  - Alles wat de scholier op zijn Plusdocument zet, wordt gevalideerd door minimaal 2 docenten.
  - Het Plusdocument wordt aan het eind van de schoolcarrière als bijlage aan het diploma toegevoegd.

Profiel en keuzevakken

Voor scholieren werkt het demotiverend wanneer zij niet die vakken mogen volgen die zij willen volgen.

Wij vinden dit zeer kwalijk en stellen daarom voor dat het volgende in de wet wordt vastgelegd:

- Wanneer scholieren aan de overgangsnorm voldoen, mogen zij altijd het profiel of de sector en de daarbij behorende vakken volgen die zij willen; indien de school die benodigde vakken aanbiedt.
- Een school mag geen aanvullende eisen stellen voor de toelating tot (keuze)vakken.
- Elke scholier heeft recht om een extra vak te volgen wanneer de school dat aanbiedt. Dit betekent dat een scholier niet geweigerd mag worden op basis van zijn resultaten of organisatorische argumenten.

Toelating vervolgonderwijs

Het LAKS vindt het belangrijk dat er meer onderwijs op maat gegeven wordt, zonder dat er zwaardere toelatingseisen worden gesteld door vervolgonleidingen. Tegelijkertijd pleiten wij er wél voor dat scholieren, die op bepaalde onderdelen boven hun geïndexeerde niveau presteren, daarvoor ook beloond kunnen worden.

- Scholieren die gedeeltelijk aan de gestelde toelatingseisen voldoen, mogen een toelatingstest maken om aan te tonen dat zij het vereiste niveau aankunnen. Dit gaat bijvoorbeeld om scholieren die enkele vakken op een hoger niveau hebben gevolgd en naar een opleiding willen doorstromen die aansluit op het niveau van de hoogste vakken.
- Vervolgonleidingen mogen geen extra toelatingseisen stellen. Mbo-opleidingen mogen bijvoorbeeld niet eisen dat scholieren vakken op havoniveau hebben afgerond, hbo opleidingen mogen niet eisen dat scholieren vakken op vwo-niveau hebben afgerond en wo-opleidingen mogen niet eisen dat scholieren pre-university trajecten hebben afgerond. Ook mogen vervolgonleidingen niet eisen dat scholieren bepaalde extracurriculaire activiteiten hebben ondernomen die niet binnen het reguliere examenprogramma vallen zoals beschreven in het examenbesluit VO. Een vmbo-opleiding geeft toegang tot het mbo, een havo diploma tot het hbo en een vwo diploma tot het wo.

Diagnostische Tussentijdse Toets

Wij denken dat er veel terrein valt te winnen op het goed in kaart te brengen in welke domeinen scholieren goed zijn of op welke domeinen zij juist extra oefening kunnen gebruiken. Daarom zijn wij voorzichtig positief over de diagnostische tussentijdse toets. Dit is immers een instrument om dit goed in kaart te brengen. Wij vinden het echter wel belangrijk dat deze toets niet gaat fungeren als een extra selectiemiddel voor het vervolgonderwijs of de overgang naar bijvoorbeeld de bovenbouw. Ook is het belangrijk dat er voldoende ruimte blijft bestaan voor laatbloeiers. Daarom stellen wij de volgende voorwaarden voor de invoering van een dergelijke toets:

- De toets wordt gebruikt om periodiek in kaart te brengen waar scholieren goed in zijn en waar zij extra hulp kunnen gebruiken. Dit gebeurt minimaal 2 keer per schooljaar.
- Resultaten mogen niet aan derden verstrekt worden, of opgevraagd door partijen buiten de school.

Daarnaast zien wij ook een aantal zaken die scholen binnen het huidige wettelijke kader kunnen doen om tot meer maatwerk in het onderwijs te komen.

De interne differentiatie moet beter.

Wij denken dat er veel valt te winnen wanneer er meer aandacht wordt gegeven aan de verschillen tussen leerlingen en hun leerprestaties binnen niveaugroepen. Niet elke scholier is immers even goed in alle onderdelen van een vak. Wij doen daarom de volgende aanbevelingen:

- Zorg voor een breed aanbod aan opdrachten, waardoor scholieren aan de slag gaan met datgene waar zij behoefte aan hebben. In een ideale situatie houden scholieren zich bezig met die onderdelen (domeinen) van vakken waarbij zij extra hulp nodig hebben of waarin zij zich verder willen ontwikkelen (indien zij al het gewenste niveau hebben). Dit betekent dat scholieren die bij elkaar in de klas zitten aan verschillende opdrachten werken.
- Neem het differentiëren op individueel niveau explicieter op in het bekwaamheidsprofiel van docenten. Dit betekent tegelijkertijd dat er verwacht mag worden dat scholen docenten in staat stellen dit ook daadwerkelijk te faciliteren. Bijvoorbeeld door hen meer tijd te geven om opdrachten te ontwikkelen en voor te bereiden.
- Toekomstige leraren al tijdens hun opleiding laten nadenken over de manier waarop zij ervoor zorgen dat er binnen de lessen volop gedifferentieerd wordt en dit ook daadwerkelijk laten uitwerken.

Geef scholieren de ruimte.

Bouw genoeg ruimte in het onderwijsprogramma zodat scholieren dingen kunnen leren die zij interessant vinden. Op veel scholen is er op dit moment te weinig vrije ruimte om je te ontwikkelen buiten het reguliere lesaanbod om. Wij zien dit als een gemiste kans en pleiten daarom voor de volgende dingen:

- Houd in het (jaar)rooster uren vrij waarin scholieren activiteiten, projecten of lesprogramma's kunnen volgen die gericht zijn op hun eigen interesses. Deze uren mogen naar eigen inzicht van de scholier worden ingevuld. Wel moet hij aangeven wat hij daar geleerd heeft in bijvoorbeeld een verslag.
- Bied de mogelijkheid om onderdelen van het lesprogramma buiten de school af te ronden.
- Zorg voor een ruim aanbod aan keuzevakken/modules. Op het vmbo kiezen scholieren met ingang van schooljaar 2016-2017 keuzemodules die onderdeel uitmaken van het beroepsprofiel. Ook het advies van onderwijs2032 pleit voor meer ruimte voor scholen om invulling te geven aan het lesaanbod. Zorg er in beide gevallen voor dat scholieren daadwerkelijk wat te kiezen hebben, in plaats van deze ruimte op te vullen met verplichte onderdelen.

Ten slotte:

Als laatste aandachtspunt willen wij aangeven dat, net als scholieren, ook scholen niet moeten worden afgerekend op ambitie. Scholen die scholieren de kans geven om op te stromen, vakken op een hoger niveau te volgen of in het lesprogramma ruimte creëren voor extracurriculaire activiteiten, moeten niet het idee krijgen dat dit ten koste gaat van hun beoordeling. Sterker nog, eigenlijk zouden zij moeten worden beloond voor hun moed en vertrouwen in hun scholieren.

